

YAZILI FORUM: İKLİM KRİZİ İLE MÜCADELEDE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ROLÜ

Özlem KATISÖZ* Demet PARLAR** Ecehan BALTA***
Melisa KUTLUĞ**** Çiğdem ÇAĞLAYAN*****

Öz: Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) resmî kurumların dışında kalan ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukukî ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları, ikna ve eylemlerle çalışan, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlardan veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlar olarak tanımlanırlar. Neoliberal politikaların getirdiği kavramlardan biri olan “iyi yönetim” kavramıyla birlikte, devlet ve özel sektör dışında karar alıcı mekanizmalara katılan diğer bir paydaş olarak son yıllarda pekçok alanda etkinlikleri artmıştır. Çevre ve iklim alanında da STÖ’ler farkındalık oluşturma, harekete geçirme, politika belirleme ve savunuculuk gibi eylemleri gerçekleştirmektedir. Ülkemizde iklim politikalarının gelişmesinde uluslararası kuruluşların büyük etkisi olmakla beraber STÖ’ler de düzenledikleri eylem ve kampanyalarla önemli rolleri bulunmaktadır. Bu nedenlerle iklim krizi ile mücadelede kavramlar ve örnekleri ele aldığımız bu sayıda iklim alanında çalışan STÖ temsilcilerine de yer vermek istedik. Yazılı forum niteliği taşıyan bu bölümde Avrupa İklim Eylem Ağı (Climate Action Network Europe - CAN Europe), İklim Adaleti Koalisyonu ve Yeşil Düşünce Derneği’nden temsilcilerinin sorularımıza verdiği yanıtlar üzerinden iklim krizi ile mücadelede STÖ’lerin rolünü ortaya koymak hedeflenmiştir.

Anahtar sözcükler: İklim krizi, adil geçiş, iklim adaleti, STÖ

Written Forum: The Role of Civil Society Organizations in Combating the Climate Crisis

Abstract: Civil Society Organizations (CSOs) are defined as organizations that are outside of official institutions and operate independently of them, work through lobbying, persuasion and actions in line with political, social, cultural, legal and environmental objectives, receive their members and employees voluntarily, are non-profit and earn their income from donations or membership payments. Along with the concept of “good governance”, one of the concepts brought by neoliberal policies, their activities in many areas have increased in recent years as another stakeholder participating in decision-making mechanisms outside the state and private sector. In the field of environment and climate, CSOs carry out actions such as awareness-raising, mobilization, policy-making and advocacy. While international organizations have a great impact on the development of climate policies in our country, CSOs also play important roles with the actions and campaigns they organize. For these reasons, we wanted to include CSO representatives working in the field of climate in this issue, where we discuss concepts and examples in the fight against the climate crisis. In this section, which is a written forum, we aimed to reveal the role of NGOs in combating the climate crisis through the answers given to our questions by representatives from the Climate Action Network Europe (CAN Europe), the Climate Justice Coalition and the Green Thought Association.

Key words: Climate crisis, just transition, climate justice, CSOs

Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) resmî kurumların dışında kalan ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukukî ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları, ikna ve eylemlerle çalışan, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlardan veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlar olarak tanımlanırlar. Neoliberal politikaların getirdiği kavramlardan biri olan “iyi yönetim” kavramıyla birlikte, devlet ve özel sektör dışında karar alıcı mekanizmalara katılan diğer bir paydaş olarak son yıllarda pekçok alanda etkinlikleri artmıştır. Çevre ve iklim alanında da STÖ’ler farkındalık oluşturma, harekete geçirme, politika belirleme ve savunuculuk gibi eylemleri gerçekleştirmektedir.

Ülkemizde iklim politikalarının gelişmesinde uluslararası kuruluşların büyük etkisi olmakla beraber STÖ’ler de düzenledikleri eylem ve kampanyalarla önemli rolleri bulunmaktadır. Bu nedenlerle iklim krizi ile mücadelede kavramlar ve örnekleri ele aldığımız bu sayıda iklim alanında çalışan STÖ temsilcilerine de yer vermek istedik. Yazılı forum niteliği taşıyan bu bölümde Avrupa İklim Eylem Ağı (Climate Action Network Europe - CAN Europe), İklim Adaleti Koalisyonu ve Yeşil Düşünce Derneği’nden temsilcilerinin sorularımıza verdiği yanıtlar üzerinden iklim krizi ile mücadelede STÖ’lerin rolünü ortaya koymak hedeflenmiştir. STÖ’lerin baş harflerine göre alfabetik sırayla CAN Europa’dan Sayın Özlem Katısöz, İklim Adaleti Koalisyonu’ndan Sayın Demet Parlar ve Ecehan Balta, Yeşil Düşünce Derneği’nden

*Uzm. Şehir ve Bölge Planlamacı Avrupa İklim Eylem Ağı (Climate Action Network Europe – CAN) (ORCID No:0009-0005-8232-6665)

**Uzm. İklim Adaleti Koalisyonu (ORCID No:0009-0003-9244-3879)

***Uzm. İklim Adaleti Koalisyonu (ORCID No:0000-0001-9572-5896)

****Uzm. Yeşil Düşünce Derneği (ORCID No: 0009-0003-4476-6067)

*****Prof. Dr., Toplum ve Hekim Dergisi ADK. (ORCID No:0000-0003-4811-7059)

Geliş Tarihi / Received : 15.01.2025

Kabul Tarihi / Accepted : 28.02.2025

Sayın Melisa Kutluğ sorularımızı yanıtlamışlardır.

Yazılı forumda STÖ temsilcilerinden aşağıdaki sorulara yanıt vermelerini istedik:

1. Kurumunuzun kuruluşu, yapısı ve iklim krizine yaklaşımı nelerdir?
2. Kurumunuz iklim değişikliği ile ilgili hangi faaliyetleri yürütmektedir?
3. İklim krizi ile mücadelede uluslararası ve ulusal politika ve uygulamaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yanıtlar yukarıda tanımlanan sıralamayla ayrı ayrı verilmiştir.

Toplum ve Hekim Dergisi: Kurumunuzun kuruluşu, yapısı ve iklim krizine yaklaşımı nelerdir?

1. Avrupa İklim Eylem Ağı (Climate Action Network Europe - CAN Europe)

Avrupa İklim Eylem Ağı (Climate Action Network Europe - CAN Europe), iklim değişikliğiyle mücadele alanında çalışan, Avrupa'dan deneyimli sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu bir ağıdır. CAN Europe'un hâlihazırda 40'tan fazla Avrupa ülkesinde 200'ün üzerinde üyesi bulunmaktadır. Misyonu, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik Avrupa ve küresel düzeyde geliştirilen stratejilere katkı sunarak iklim değişikliğini önlemektir. CAN Europe, iklim politikası, enerji politikası, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği gibi alanlarda politika uzmanlığına sahiptir. Türkiye'den 12 üyesi bulunan ağıımız, Türkiye'de özellikle iklim hedeflerinin güçlendirilmesi, elektrik üretiminde kömürün tamamen terk edilmesi ve bu sürecin adil geçişi ilkesiyle gerçekleştirilmesine odaklanmaktadır.

CAN Europe, küresel sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlandırma hedefini temel alır. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği ve üye ülkelerin emisyonlarını 2040'a kadar net sıfır düzeyine indirmesi, küresel emisyonların ise 2050'ye kalmadan net sıfırlanması gerektiğini savunur.

İklim krizinin yalnızca teknik değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm süreci olduğunu vurgular. Fosil yakıtlardan çıkış sürecinde, özellikle kömür bağımlılığının sona erdirilmesinde, işçilerin ve yerel toplulukların haklarını gözetken adil geçiş mekanizmalarının oluşturulmasını savunur. Ayrıca, iklim krizinden en fazla etkilenen ve en az sorumlu olan ülkelere yönelik mali ve teknik destek sağlanmasını da küresel ölçekte savunur.

1.1. İklim Adaleti Koalisyonu

İklim Adaleti Koalisyonu, 2021 yılında BM İklim Değişikliği Konferansı (COP26) sürecinde, Kazma Bırak Kampanyasının* çağrısıyla yapılan geniş katılımlı çalıştaylar sonucunda; kapitalist ekonomi politığının neden olduğu iklim krizine karşı iklim adaletini savunmak için, ulusal ve uluslararası iklim hareketlerinin bir parçası olarak bu alanda mücadele yürüten tüm sivil hareketler arasında iletişimi güçlendirme ve birlikte hareket etme ihtiyacı ile kuruldu.

"İklim adaleti" kavramı, iklim değişikliğinin yaşanmasında en az sorumluluğa sahip olanların, iklim değişikliğinin sonuçlarından ilk ve en fazla etkilenenler/etkilenecekler olması şeklinde tezahür eden temel bir adaletsizliği dile getirmek için kullanılmaktadır. İklim krizinden etkilenenler yalnızca gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri değil, ülkelere bağımsız olarak tüm toplumlarda ırksal, inançsal, toplumsal cinsiyet temelli ya da yaşa dayalı sisteme içkinleşmiş baskı ve tahakküm ilişkileri açısından kırılgan ve ezilen konumundaki insanları iklim krizi karşısında da daha savunmasız bırakır.

Bu nedenle iklim adaleti, doğanın "sürdürülebilirliği" ile toplumsal eşitlik arasındaki bağlantıyı vurgulayan, iklim değişikliğinin yarattığı etkilerin dağılımını etik, ekonomik ve politik bir çerçevede ele alan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, iklim değişikliğinin yalnızca insan dışı doğaya ait bir sorun değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik eşitsizliklerle yakından ilişkili bir adalet meselesi olduğu temel varsayımı üzerine kuruludur.

Dünyada ekoloji mücadeleleri çok farklı biçimler altında bilinenden çok daha uzun bir zamandır varlığını sürdürüyor. İnsanın doğaya müdahalesi ve bu müdahalenin aşırılığının boyutlarının her zaman bir çatışma ve yeni bir uzlaşma süreci yarattığını düşünebiliriz. Diğer yandan bu mücadelelere "iklim adaleti mücadelesi" denmesi, 1990'lı yıllara dayanır. Küresel düzeyde iklim değişikliğinin etkilerinin açıkça hissedilmeye başlanması ile birlikte uluslararası toplumun da iklim adaleti hakkında tutum almaya başladığını görebiliyoruz.

2004 yılında Güney Afrika'nın Durban kentinde düzenlenen İklim Adaleti Zirvesi, hareketin dönüm noktalarından biridir. Burada yayımlanan (**Durban Karbon Ticareti Deklarasyonu, 2006**) iklim değişikliğinin yalnızca bilimsel bir veri ya da çevresel bir kriz değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açan bir adalet sorunu olduğunu vurgular. Bu bağlamda, iklim krizinden en çok etkilenen grupların yoksul ülkeler, yerli halklar, kadınlar ve kıyı toplulukları olduğu belirtilir. Deklarasyon, bu ülkelerin tarihsel karbon emisyonlarından dolayı "iklim borcu" taşıdığını ve bunun tazmin edilmesi gerektiğini savunur.

İklim Adaleti Koalisyonu, Durban'ın çizdiği bu çerçeveye de sadık kalarak, iklim krizine karşı adil ve bütüncül bir mücadele yürütmeyi amaçlayan, Türkiye'deki çeşitli sivil toplum örgütleri, sendikalar, ekoloji aktivistleri, kadın örgütleri, yerel topluluklar ve akademisyenlerden oluşan geniş bir platformdur. Koalisyon, mevcut ekonomi-politik rejimin ekolojik yıkımın temel nedeni olduğunu savunarak, sistem değişikliği için güç toplamayı hedefler.

Bu temel anlayışta ortaklaşan bileşen ve bireysel olarak koalisyona katılan ekoloji aktivistleriyle birlikte İklim Adaleti Koalisyonu iklim krizine karşı mücadelede sadece emisyon azaltımına odaklanmak yerine, toplumsal ve ekonomik yapının da dönüştürülmesi gerektiğini savunur.

İAK, ekolojik yıkımın sadece iklim krizine indirgenemeyeceğini ve iklim bilimcilerin net bir şekilde gösterdiği gibi dünyadaki canlılığın dengesini sağlayan çevresel süreçleri tanımlayan “gezegensel eşikleri” zorlamaya, dokuz eşikten küresel ısınma dahil altısını geçmeye başladığımız gerçeğine her fırsatta dikkat çeker. Bu devasa ekolojik yıkımın temelinde doğanın metalaştırılması, emek gücünün sömürülmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve demokratik hakların yok edilmesi gibi faktörlerin yattığını vurgular. Bu bağlamda, İklim Adaleti Koalisyonu, ekoloji mücadelesi yürüten tüm sivil hareketler arasında iletişimi güçlendirme ve birlikte hareket etme ihtiyacından doğmuştur.

1.2. Yeşil Düşünce Derneği

Yeşil Düşünce Derneği, 2009 yılında, yeşil düşüncenin ve yeşil politikaların yaygınlaştırılması amacıyla İstanbul’da kurulmuştur. Dernek, faaliyetlerini ulusal ve uluslararası düzeyde projeler ve kampanyalarla sürdürmektedir. Temel çalışma alanları arasında ekoloji ve sürdürülebilirlik, iklim krizi ve yenilenebilir enerji, yeşil ekonomi ve sosyal politikalar yer almaktadır.

Yeşil Düşünce ve Yeşil Hareket’in tarihine baktığımızda, bu düşüncenin yarım asrı aşkın bir geçmişe sahip olduğunu görüyoruz. “Yeşil Hareket’in kökleri, 1960’lara kadar uzanır. Yeşil hareketi ve Yeşil Partileri inceleyen araştırmacılar arasında bu örgütlenmelerin 1968 hareketlerinin sonucu olarak nitelendirilmesi gerektiği konusunda yaygın bir uzlaşma bulunuyor.” (Akyüz, 2019). Araştırmacılar, bu hareketlerin, çevreci ve savaş/şiddet karşıtı bir toplumsal dönüşüm taleplerine yanıt olarak şekillendiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Yeşil Düşünce, küresel ölçekte bir tarihsel sürecin ürünü olarak değerlendirilebilir. Bu tarihi miras ve külliyatı ile birlikte Türkiye Yeşilleri’nin farklı oluşum ve organizasyonları haricinde de Yeşil Düşünce Derneği yaklaşık 16 yıldır çeşitli çalışmalar ve projelerle birlikte bu düşünsel sürece katkı sağlar. Derneğin yapısı, yatay bir örgütlenme modeline dayanmakta ve demokratik karar alma süreçlerini içermektedir. Profesyonel çalışanlar ve yönetim kurulunun yanı sıra topluluk temelli, çemberler içinde büyüyen ve hareketi yaşatan bir yapısı bulunur. Yıllar içinde oluşan iklim adaleti, yeşil ekonomi, toplumsal cinsiyet, yenilenebilir enerji ve yerel politikalar gibi farklı alanlarda uzman dernek üyeleri, tematik alanlarda destek veren çalışma grupları ve bu grupların üyeleri, gönüllüleri, yönetim ve denetim kurulu yapıları ve ofis ekibi derneğin mevcut kadrosunu oluştur-

maktadır. Bu yapı, dernek için çok disiplinli bir yaklaşımı mümkün kılarak, iklim krizine karşı bütüncül çözümler üretme kapasitesini artırmaktadır.

İklim krizinin yıkıcı etkileri ve aciliyeti çevresinde uzun bir süredir çalışmalarını iklim krizini merkezine alarak şekillendirir. Şehirler, ekonomi, politikalar, sosyal adalet ve demokrasi çerçevesinde faaliyetler gerçekleştirir. İklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin artmasına neden olan mevcut uygulama ve politikaların sorgulanması ve yerine katılımcı ve topluluk temelli, yerel, sürdürülebilir alternatiflerinin yaygınlaştırılması için araştırma, eğitim, toplantı, etkinlik ve konferanslar gerçekleştirir.

Yeşil Düşünce Derneği’nin iklim krizine yaklaşımı, yalnızca bilimsel veriye değil, aynı zamanda adalet ve eşitlik ilkelerine dayanır. Özellikle kırılgan grupların bu krizden orantısız şekilde etkilendiği gerçeğinden hareketle, politikalarında sosyal adaleti merkeze alır. YDD, doğa ile insan arasında uyumlu bir ilişkiyi yeniden inşa etmek ve insan faaliyetlerinin gezegen üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltmak için sürdürülebilir ve katılımcı çözümler geliştirmektedir. Doğa ile insan arasındaki ilişki ve insanın konumu yeşil düşüncenin temel tartışmalarından olup, Yeşil Düşünce Derneği için ise politikalarının hareket noktalarından biridir. Ümit Şahin’e göre “insanın doğaya yönelik müdahalesinin yıkıcı hâle gelmesine, doğal varlıkların sınırsız biçimde sömürülmesine ve ekolojik krizin ortaya çıkmasına neden olan insanın doğa üzerindeki egemenliği, doğa üzerindeki tahakkümü ve bunu mümkün kılan doğadan kopuşunun tarihi, dinsel ve felsefi nedenleriyle, yeşil düşünce alanında bitmek bilmeyen bir tartışmadır.” (Şahin, 2012) Bu yaklaşım, iklim krizini yalnızca mevcut sistemin bir çıktısı olarak görmekle kalmayıp, köklü bir dönüşümü zorunlu kılan bir uyarı olarak ele alır. Bu nedenle, Yeşil Düşünce Derneği’nin temel misyonu, sadece ekolojik bir farkındalık yaratmak değil, aynı zamanda bu farkındalığı dayanışma, kapsayıcılık ve aktif yurttaşlık ilkeleriyle pekiştirmektir.

Toplum ve Hekim Dergisi: Kurumunuz iklim değişikliği ile ilgili hangi faaliyetleri yürütmektedir?

2. Avrupa İklim Eylem Ağı (Climate Action Network Europe - CAN Europe)

CAN Europe, çok yönlü ve çok düzeyli faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetlerin başlıcaları şunlardır:

Uluslararası savunuculuk: Küresel iklim müzakereleri kapsamında, özellikle iklim zirvelerinde (COP), güçlü kampanyalar ve sivil toplum baskısı yoluyla iklim finansmanı, fosil yakıtlardan çıkış ve adil geçiş gibi konularda savunuculuk yapılmaktadır.

AB politikalarına müdahil olma: Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu nezdinde, iklim politikalarının güçlendirilmesi ve iklim nötr hedeflere ulaşılması için politika izleme ve etki etme çalışmaları

yürütülmektedir. Yeni Avrupa Komisyonu'nun şekillendirilmesi sürecinde, CAN Europe iklim eylemi ve sosyal adaleti öncelik haline getirmek üzere kampanyalar düzenlemiştir.

İletişim ve kapasite geliştirme: Seçim dönemlerinde dezenformasyonla mücadele eğitimleri, iklim kampanyaları için iletişim araçları ve medya çalışmaları gerçekleştirilmekte; ağ üyeleriyle düzenli seminerler ve strateji görüşmeleri yapılmaktadır.

Politika üretimi ve yayınlar: Enerji dönüşümü, rekabetçilik, endüstriyel strateji ve adil geçiş gibi konularda politika belgeleri, senaryolar (**örneğin PAC 2.0**) ve teknik raporlar hazırlanmaktadır.

Bu çok katmanlı faaliyetlerle CAN Europe, Avrupa'nın ve komşu bölgelerin iklim politikalarının daha adil, bütüncül ve bilim temelli şekilde dönüşmesini hedeflemektedir.

(Daha fazla bilgi için www.caneurope.org websitesini inceleyebilirsiniz)

2.1. İklim Adaleti Koalisyonu

İklim Adaleti Koalisyonu (İAK), aralarında DİSK, Türkiye Yazarlar Sendikası ve KESK gibi sendikaların, TTB, TMMOB, Çevre Mühendisleri Odası gibi meslek örgütlerinin ve Türkiye'nin dört bir yanından farklı ekoloji inisiyatiflerinin, toplam sayıları 80'i bulan STK'ların yanı sıra ekoloji aktivisti bireylerin katılımıyla tam bir koalisyon anlayışıyla, güç birliği oluşturmayı amaçlayarak yatay bir örgütlenme modeli çerçevesinde çalışmalarını sürdürmektedir.

İAK'a yeni bireysel veya STK katılımı için iki temel metnin kabul edildiği beyanı beklenilmektedir; 1- İAK Kuruluş Metni. (2021a) 2- Güvenli Alan Metni (2021b)

Kuruluşundan bu yana geçen üç yılda İAK, yerel ve uluslararası ekoloji gruplarıyla bağlantılarını, ortaklaşmalarını özellikle beş ekseninde yaptığı çalışmalarla geliştirmeyi hedeflemektedir; 1- Kömürlü termik santrallerin 2030 yılına kadar kapatılması 2-Madencilik faaliyetlerinin sonlandırılması 3- Orman alanlarının yangınlardan ve talandan korunması 4- Mileyha gibi sulak alanların, Marmara Denizi, Ergene nehri, Van gölü gibi ekosistemlerin kirliliğinin önlenmesi. 5- Ekokırım'ın** Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak tanımlanması, Türk Ceza Kanunu'nun 77. maddesine A bendi eklenerek "Soykırım ve insanlığa karşı suçlar" başlığının "Soykırım, insanlığa ve gezegene karşı suçlar" olarak değiştirilmesi.

Yukarıdaki beş eksenindeki çalışmalarımızı uygulamak ve sürdürmek için bileşenlerimizin temsilcilerinden oluşan koordinasyon grubu yanı sıra bu temel sorunlara yönelik çalışma grupları oluşturduk. Bu çalışma gruplarının önerileriyle, ekoloji mücadelesi veren yerel ekoloji aktivistleri ve STK'lar ile, zaman zaman de-

mokrası ve emek gruplarıyla da ortaklaşarak, kesişimsel alanlar yaratarak, iklim adaletine, iklim krizine dair kamusal alanda farkındalığın artırılması ve hak arayışlarına, hukuksal süreçlere destek verilmesine yönelik çalışmalar, eylemler yanı sıra bileşenlerimiz arasında hem etkileşimi artırmak hem de farklı ekolojik sorunlarla ilgili bilgi ve deneyim paylaşımını sağlamak için ayrıntılarını İklim Adaleti Koalisyonu web sayfasında ve bloğunda bulabileceğiniz çevrimiçi ve yüz yüze çalıştaylar, bilgilendirme toplantıları, eylemler, kervan adını verdiğimiz bölgesel geziler yaptık.

Küresel ısınmanın en önemli nedenlerinden sera gazlarının artışının baş sorumlularından ve ülkemizde 1980'lerden itibaren sayıları çığ gibi artan kömürlü termik santrallerin 2030'a kadar kapatılmasını hedefleyen "Termik Santrallerin Kapatılması" kampanyamızı kervanlarla başlattık ve kamusal alanda tartışma zemini yaratabilmeye katkı olması için Nisan 2022'de İAK Kömürlü Santrallerin Kapatılması Raporunu yayınladık (**İAK, 2022a**).

2022 yılında sonuncusunu depremden iki ay önce Adana, Mersin ve Hatay'a yaptığımız (Çukurova Kervanı) altı kervan düzenledik; COP26'da Glasgow'da küresel halkların yaptığı alternatif zirve sonrası Portekiz'de netleşen bir öneriydi İklim Adaleti Kervanları. Böylece Portekiz ve İrlanda ile eş zamanlı olarak başladık ve bu ülkelerden farklı olarak 2022 yılı boyunca sürdürdük. Kervanlarda yerel ekoloji dernekleri, grupları ve yöre halklarıyla bir araya geldik, onlarla birlikte her gittiğimiz yerde yaşanan ekosistem tahribatlarına bu tahribatların yarattığı sosyal, tıbbi ve ekonomik problemlere dikkat çektik, aramızdaki dayanışma ağlarını geliştirdik, yeni bağlantı köprüleri kurduk (**İAK, 2022b**).

6 Şubat depremiyle birlikte ağırlıklı çalışma alanımızı deprem bölgesine yönelttik. Bölgedeki ekoloji örgütleriyle, kadın kooperatifleriyle ve dayanışma gruplarıyla birlikte molozların, deprem yıkıntılarının kaldırılma süreçlerindeki yanlışlıklara dikkat çekmeye, fide kampanyaları düzenleyerek bölgedeki küçük çiftçilere destek vermeye çalıştık ve 6 Şubat 2024'te Antakya-Defne'de, Ekoloji Birliğiyle düzenlediğimiz bir basın toplantısıyla Ekoloji Örgütleri 1.Yıl Deprem Raporunu kamuoyu ile paylaştık (**İAK, 2024a**).

Kasım 2022'de düzenlediğimiz ekokırımın bir suç olarak iç hukukta ve uluslararası hukukta yer almasını amaçlayan 1. Uluslararası Ekokırım Konferansı, Türkiye'de bu konuda uluslararası düzeyde düzenlenmiş ilk toplantı olmanın sorumluluğunu taşıyor. Ulusal ve uluslararası ekoloji örgütlerinin katılımıyla yapılan konferans sonucunda yayınlanan sonuç bildirgesinde çalışmaların ekoloji aktivistleri, yerel halk, hukukçular ve disiplinler arası alanlardan katılımıyla kitlel kampanyalarla kamuoyunu bilgilendirme kararı

açıklandı (İAK, 2024c). Bukararçerçevesinde İAK ve Ekoloji Birliği bünyesinde kurulan "Ekokırım Yasası Yurttaş İnsiyatifi" nin yaptığı çalışmalarda ekokırımın TCK'da suç olarak tanımlanması için hukukçularla birlikte yazılan yasa tasarısı önerisine bütün bölgelerden ekoloji örgütleri ve aktivistlerinin desteği ile 28 bin ıslak imza toplanarak TBMM'ye sunuldu. TBMM'nin yasa teklifi önerimizi meclis gündemine almaması üzerine açtığımız dava süreci devam etmektedir.

Madencilik karşıtı çalışmalarımızın ilkinin 2023 yılının sonunda 2-5 Aralık tarihleri arasında Türkiye, Romanya ve Yunanistan'dan ekoloji aktivistleri olarak Yunanistan'ın Selanik kentinde gerçekleştirdik. Bir dizi etkinlik, eylem, tartışma, görüş alışverişi ve madencilığe karşı verilen mücadelelerden edinilen deneyimlerin paylaşılmasının ardından, aşağıdaki noktalarda ortak kararlarımızı ve işbirliği yapma irademizi beyan etmeye karar verdik:

– Sadece yerel ekosistemleri değil, daha geniş alanları da kirleten ve tahrip eden, işçilerin ve bölge sakinlerinin sağlığına zarar veren ve aynı zamanda iklim krizine önemli ölçüde katkıda bulunan madencilığe karşı mücadele ediyoruz. Dahası, iklim krizinin neden olduğu aşırı hava koşullarının yoğunlaşması nedeniyle, madenciliğin yapıldığı tüm alanlar büyük 'doğal' felaketler (sel vb.) riski altındadır.

– Tüm çok uluslu madencilik şirketlerine (ve onların yerel ortaklarına) karşı mücadele ediyoruz. Bu şirketler, çevrenin ve bölge sakinlerinin korunmasını hiçe sayarak yalnızca kâr amacıyla faaliyet göstermektedir. Eldorado Gold'un altın madenciliği planlarına karşı halklar olarak her yerde mücadele edeceğimizi ilan ediyoruz.

– Aynı zamanda, kâr, "kalkınma" ve "yatırım" uğruna tüm bölgeleri sömürge koşullarında maden şirketlerine teslim eden, çevrenin ve işçilerin korunmasına yönelik temel önlemler üzerinde bile neredeyse hiçbir kontrol olmaksızın denetimsiz bir şekilde faaliyet göstermelerine izin veren hükümetleri kınıyoruz. – Madencilığe karşı çıkan ve hükümetler, şirketler, polis ve yargı arasındaki yakın işbirliği nedeniyle sert baskılara maruz kalan tüm militan hareketlerle dayanışma içindeyiz.

– Madencilığe karşı mücadele aynı zamanda savaşa karşı mücadeledir. Derinleşen ekonomik kriz jeopolitik rekabetleri, enerji rezervleri ve hammadde üzerindeki hakimiyet mücadelesini, silahlanma yarışını ve milliyetçi çatışmaların yoğunlaşmasını şiddetlendiriyor. Giderek daha fazla bölge savaşın

dehşetini yaşarken, dünya genelinde askeri çatışmaların yoğunlaştığı genel bir dönemin eşiğindeyiz. Bölgemizde karayı, denizi ve havayı paylaşan halklar düşman değildir, bölünecek hiçbir şeyimiz yok, savaşmak ve savaşta hayatını kaybedenler olmak da istemiyoruz. Kapitalistlerin ve onların hükümetlerinin çıkarlarına karşı halkların dayanışması ve ortak mücadelesi bizim silahımızdır!

– Önümüzdeki dönemde Eldorado Gold ve bölgemizde faaliyet gösteren altın madenciliği şirketlerine karşı eylemlerimizi koordine edeceğiz. Güçlerimizi birleştirmek için "Eldorado Gold madenciliğine karşı bir gün" ilan etmeyi planlıyoruz.

Toprak ve özgürlük mücadelesi ortaktır ve sınır tanımaz!

Mücadelemiz devam ediyor... " diyerek kamuoyu ile paylaştık. (İAK, 2023).

Son yıllarda Kaz dağlarının % 89'u başta olmak üzere, Türkiye'nin tüm bölgelerinin %50 ve üstünde oranlarda madencilik için ruhsatlanması bilgisinin yayınlanması (10) ve İliç-Çöpler altın madeninde yaşanan büyük ekolojik felaket sonrası İklim Adaleti Koalisyonu bileşenleri, madencilik alanı ile ilgili uzmanlar ve ekoloji aktivistleri olarak, 20 Nisan 2024'te İstanbul'da Gazhane İklim Müzesi'nde iklim adaleti perspektifinden Türkiye'de madenciliğin durumunu değerlendirmek için bir çalıştay yaptık. Ekosistemler, ormansızlaştırma, halk sağlığı, kültürel ve tarihi varlıklar, yaban hayatı ve hayvanlar, madencilik ekonomisi, hukuk bağlamında sorunu ve çözüm önerilerimizi masaya yatırdık. Türkiye'de ve dünyada yerin altını üstüne getiren bu kâr odaklı, gezegenel hayatı hiçe sayan madencilik faaliyetlerinin tamamına karşı olduğumuzu, durdurulması için mücadele edeceğimizi açıklayan bir sonuç bildirgesi yayınladık (İAK, 2024b).

Hatırlanacağı gibi geçtiğimiz Haziran ayında İzmir Dikili'de çıkan orman yangını nedeniyle 200 dönüm makilik ve zeytinlik alan yandı, yüzlerce canlının ve yaşam alanlarının kaybedildiği, orman ekosisteminin büyük zarar gördüğü bu yangından sonra, daha önceki orman yangınları da dikkate alınarak, orman yangınlarına karşı direncin artırılmasında bütünleşik ve kolektif çalışmalarla, doğru stratejiler, orman köylülerin katılımı, toplum/bilim temelli sürdürülebilir uygulama ve yönetimle yangın riskini azaltmayı amaçlayan "İAK Ağaç Küllerinden Uygulamaya" çalışma grubu kuruldu, başta orman mühendisleri olmak üzere konunun uzmanlarıyla zoom toplantıları yaparak bilgilendirme çalışmalarını sürdürüyor.

Diğer yandan iklim adaleti genel hedefine ulaşmak için ekoloji örgütleri ile emek örgütlerinin birlikte hareket etmesi gerekliliğinden yola çıkarak, emek hareketi ile iklim tartışmaları için bir başlangıç

noktası olması, emek örgütlerinin kendi toplantılarında bu öneriyi ya da bunun özgün bir uyarılmasını gündemlerine almaları, ayrıca bu metni bir başlangıç noktası yaparak birlikte geliştirmek amacıyla İklim Adaleti Koalisyonu Emek Çalışma Grubu tarafından konunun farklı özneleri ile yapılan bir dizi toplantı sonucunda kolektif olarak üretilen Emek – Ekoloji Tutum Metnini 14 Şubat 2024 tarihinde yayınladık (IAK, 2024d).

Bu yazının sınırlı kapsamı içinde özetlemeye çalıştığımız gibi İklim Adaleti Koalisyonu olarak hem ulusal hem uluslararası ekoloji gruplarıyla ve kesişimsel alanlarda ortaklaştığımız meslek odaları, sendikalar ve STK'lar ile birlikte iklim adaleti perspektifinde çalışmalarımızı ve mücadelemizi sürdürüyoruz.

2.2. Yeşil Düşünce Derneği:

Yeşil Düşünce Derneği iklim değişikliği ile mücadele konusunu toplumsal, ekonomik, çevresel ve hak temelli bir perspektifte ele alarak çalışmalarını yürütür. İnsan faaliyetleri sonucunda geldiğimiz noktada iklim krizinin yarattığı çok boyutlu krizler karşısında bütüncül ve kesişimsel bir noktadan yaklaşmak gerektiği aşikar. YDD 2010'lu yılların ikinci yarısı itibarıyla özellikle kentsel ölçekli iklim ve enerji çalışmaları yürütmüştür. Şehirlerin uyum planları üzerine çalışmıştır; yeşil işler, yenilenebilir enerji temelli eğitim ve çok boyutlu önerileri içeren çeşitli raporlar hazırlamıştır. Özellikle kentleşme, toprak kullanımı ve enerji alanlarında iklim değişikliği ile mücadele ve uyum konusunda öncü çalışmalar gerçekleştirmiştir. Atölye çalışmaları, yerelde gerçekleştirilen çeşitli toplantılar, Avrupa'da yapılan iyi örneklerle dayalı çeşitli saha ziyaretleriyle oluşturulan çalışmalar raporlaştırılarak kamuoyuna sunulmuştur. Örnek olarak 2017 yılında Yeşil İklim, Yeşil Ekonomi Projesi kapsamında, somut politik alanların öncelikli olarak değerlendirilmesinin uygun olduğu ve bunlarla ilgili olarak hangi aktörler eliyle ve hangi mekanizmalar yardımıyla politikalar geliştirilebileceği Türkiye özelinde ele alınmıştır.

Devam eden yıllarda herkes için erişilebilir iklim eğitimi ve farkındalık yaratmaya yönelik çeşitli faaliyetler de bu çalışmalara örnek gösterilebilir. İklim Okulu, Yeşil Politika Okulu, Yeşil Kamp gibi faaliyetlerle iklim krizini gündemleştirmek ve toplumda farkındalık yaratmak hedeflenmektedir.

2020 yılıyla birlikte "Umudun Yeri: Yeşil Şehirler Projesi", şehirlerin iklim adaptasyon ve uyum süreçlerini geliştirmek, şehirleri iklim krizinin etkilerine hazırlamak ve şehirlerde yaşayan vatandaşlarla birlikte şehirleri daha yaşanabilir, sürdürülebilir ve dayanıklı kılmak amacıyla yürütülmüştür. Proje kapsamında, şehirlerin iklim değişikliğine uyum kapasitelerini artırmak ve yerel yönetimlerin katılımcı süreçlerle hareket etmesini sağlamak için çeşitli çalıştay, kon-

ferans, rapor ve çeviri çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın önemli bulgularına Sivil Toplum ile Şehri Yeşil Yapmak Raporunda yer verilmiştir. Baran Alp Uncu'nun raporuna göre; "Yeşil Şehir politikalarının "çevresel adalet/ iklim adaleti" çerçevesinde ele alınarak oluşturulması ve uygulanması da katılımcılık ilkesinin hayata geçirilmesi ile sağlanabilir. Kentlilerin politika yapım ve uygulama süreçlerine katılımı sayesinde karar alma mekanizmalarından dışlanmış grup ve topluluklardaki de dahil olmak üzere ihtiyaç, talep ve beklentiler belirlenebilir; eşitlikçi ve adil plan ve eylemler üretilebilir; böylece Yeşil Şehir politikaları sonucunda ortaya çıkacak fayda ve maliyetler hakkaniyetli bir şekilde bölüşülmüş olur." (Uncu, 2020).

2021 yılında yaşanan Batı Karadeniz sel felaketi sonrasında adaptasyon konusunun derinlikli aciliyeti ile yüzleşerek iklim krizinin adalet boyutuna daha fazla dikkat çekmek amacıyla bir saha çalışması ve ardından bir rapor çalışması yapılmıştır. Rapor, iklim krizinin toplumsal etkilerini, sosyal adalet boyutuyla ele alarak afet sonrası iyileşme sürecindeki adaletsizlikleri ortaya koymuş; özellikle düşük gelir gruplarının, kadınların, çocukların ve yaşlıların süreçten daha fazla etkilendiğini ve bu grupların kamu desteklerinden yeterince yararlanamadığına dikkat çekmiştir (Doruk, 2021).

Bozkurt saha çalışması sonrası daha genişletilmiş ve Batı Karadeniz'de Zonguldak ve Kastamonu illerine ağırlık vererek yapılan çalışma sonrası çıkan veriler; yerelde yaşayan insanların bölgeye yönelik iklim politikalarının geliştirilmesi sürecine dâhil edilmesi ve iklim krizi ile mücadele noktasında yerel yönetimlerin ve devletin ilgili kurumlarının gerekli sorumluluğu üstlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Candar, 2023).

İklim adaletinin önemli bir boyutu da cinsiyet eşitliğidir. "Hane bazında ve toplum düzeyindeki farklı toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyetlere atanan sorumluluklar göz önüne alındığında, iklim değişikliğinin, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınlar ve/ya LGBTİ+lar için sonuçları daha ağır olur." (Gökpinar, 2021) Yeşil Düşünce Derneği, bu kesişimselliği merkeze alarak kadınların ve LGBTİ+ların ekoloji hareketindeki temsiliyetini güçlendirmek ve politika üretim süreçlerine katılımını artırmak için de bazı çalışmalar yürütmüştür. Avrupa'daki çeşitli uluslararası partnerlerle iş birliği içinde gerçekleştirilen projeler kapsamında, kadınların iklim krizine karşı mücadelesini daha görünür kılmak, yeşil politikalar ve toplumsal cinsiyet arasındaki kesişim noktalarını derinleştirmek hedeflenmiştir. Çevre ve Ekoloji Hareketinde Feministler" gibi çalışmalarla, kadınların ve LGBTİ+'ların çevre ve iklim hareketindeki liderliklerinin önündeki engelleri tartışmaya açarak, çözüm önerileri geliştirilmiş; atölyeler,

konferanslar ve video serileriyle bu alanlardaki ağ ve kapasite geliştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

“Ekonomik büyüme ve kalkınmayı sadece uygulanan yöntemleri açısından değil, düşünsel ve politik olarak da eleştiren Yeşiller, Türkiye’nin kalkınma hakkı yerine, ekolojik sıçrama adını verdiği farklı bir ekonomik modeli savunmuştur. İklim değişikliğinin politik bir sorun olduğu vurgusunu yapan Yeşiller, çözümün hızlı ve radikal önlemlerle, bunun da hem alternatif politikalar geliştirilerek, hem de kitlesel sokak hareketleriyle mümkün olduğu görüşünü savunmaktadır” (Şahin, 2014).

Türkiye Yeşilleri’nin ve dolayısıyla Yeşil Düşünce Derneği’nin iklim krizi ile mücadele çalışmalarının önemli bir bölümünü de yeşil ekonomi oluşturur. Fosil yakıtlara bağlı, büyüme ve kalkınma hedefleri ekonomisinin tersine adil, yerel, yeşil, bir ekonomi tahayyülünde imkanları ve potansiyelleri öne çıkardığı adil geçiş ve sürdürülebilirlik kavramları etrafında bilgi birikimini arttırmayı hedefleyen konferanslar, yayınlar, raporlar ve çeşitli materyaller üretir.

Yeşil Düşünce Derneği bu yazı hazırlanırken bir basın toplantısı ile yeniden kurulduğunu açıklayan İklim Ağı’nın bir parçasıdır. Paydaş diğer kurum ve kuruluşlarla politikaların geliştirilmesi, farkındalık, uyum ve azaltım çalışmalarına devam etmekte, iklim krizi-ne karşı mücadelesini sürdürmektedir.

Toplum ve Hekim Dergisi: İklim krizi ile mücadelede uluslararası ve ulusal politika ve uygulamaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

3. Avrupa İklim Eylem Ağı (Climate Action Network Europe - CAN Europe)

İklim değişikliği, bilimsel bir olgu. Sanayi devrimiyle beraber fosil yakıtların yani kömür, gaz ve petrolün yakılmasıyla ortaya çıkan sera gazları, dünyanın etrafını bir battaniye gibi sarmaya başladı ve gezegen çapında sıcaklık (diğer bir ifadeyle, küresel ortalama sıcaklık) artmaya başladı. Küresel sıcaklığın artması iklim sisteminin değişmesine ve aşırı hava olaylarının sayısının ve şiddetinin artmasına yol açtı. Bugün üzerinde yaşadığımız gezegen Dünya, 1850’den bu yana 1,3°C daha sıcak. Afetlerin sayısı son 50 yılda beş kat artmış durumda (Dünya Meteoroloji Örgütü, 2025).

1,5 derece neden kritik eşik?: Her bir 0,1 derece artışı engellenmenin yaşamsal etkileri var. Örneğin; BM İklim Bilimi Paneli’ne (IPCC) göre, 1,5°C’lik ısınmada her on yılda 4,1 kez meydana gelen aşırı sıcaklar, 2°C’de ise 5,6 kez meydana gelecek. (Reuters, 2021) 1,5°C’de küresel nüfusun %14 bu aşırı sıcaklara maruz kalırken, 2°C’de bu oran %37’ye çıkıyor dolayısıyla aşırı sıcaklar kaynaklı daha fazla insan sağlık sorunu yaşayacak. (Climate Council, 2019) İklim etkilerine bağlı göç o kadar da uzak bir gelecekte olmayacak.

Denizlerin sağlığının göstergesi olan resiflerinin 1,5°C artışta %70’inin yok olması öngörülürken 2°C’de neredeyse tamamının - %99’unun - kaybı söz konusu. (önceki kaynakla aynı) Bu durumda denizel kaynaklara dayalı geçim kaynakları (balıkçılık, kıyı turizmi vb) ortadan kalkacak.

İklim değişikliği neden bir krize dönüştü?: Diğer yandan sorun sadece afetlerin sayısının ve şiddetinin artması değil. World Weather Attribution’ın (WWA) da belirttiği gibi “Doğal afet diye bir şey yok. Meteorolojik olayların insani felaketlere dönüşmesinin asıl sebebi, insanların kırılganlığı ve bu tür olaylara maruz kalma düzeyi. Bir toplumun ne kadar savunmasız olduğu ve bu tehlikelere ne kadar açık olduğu, yaşanan felaketin boyutunu belirliyor.” (WWA, 2024)

Mevcut hedefler iklim korumaya ilişkin çabaların yetersiz olduğunu gösteriyor. Dünya 1850’den bu yana 1,3°C daha sıcak. (Dünya Meteoroloji Örgütü, 2025) İnsanlığın bildiği yaşam koşullarını - barınma, gıda, sağlık vb - sağlamaya devam etmesi için **küresel sıcaklık artışının 1,5°C’de sınırlandırılması gerekiyor**. Mevcut gidişat aynı şekilde devam ederse 3,1°C sıcaklık artışı öngörülüyor. Ülkelerin verdiği emisyon azaltım hedefleriyle bile yüz yıl sonuna kadar 2,6°C sıcaklık artışını görmemiz olası. (UNEP, 2024)

1850’den beri fosil yakıtları tüketerek belli bir ekonomik düzeye ulaşmış Küresel Kuzey ülkeleri emisyon azaltımını ağırdan alıyor, “kalkınmaya hakkı” savıyla Çin, Hindistan, Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler dönüşüme ayak diyor, Küresel Kuzey’in Afrika’yı gaza boğma çabalarına taban hareketleri itiraz ederken hükümetler fosil yakıt şirketlerinin operasyonlarına çanak tutuyor.

İklim değişikliği ile mücadele yani azaltım ile iklim değişikliğinin etkilerine karşı dayanıklılık yani adaptasyon, yalnızca teknik sorunlar değil; bu sorunlar küresel ekonomik sistem ve toplumsal yaşamın yeniden yapılandırılmasını **ve bunun adalet perspektifiyle yapılmasını gerektiriyor**.

İklim adaleti; hem iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin hem de net sıfır dönüşümün faydalarının adil şekilde paylaşılması anlamına geliyor.

Daha somut konuşmak gerekirse;

Değişen iklim nedeniyle zarara uğrayanlar, iklimi değiştirenler değil. Dolayısıyla ortaya çıkan bu faturayı öncelikle kirletenlerin ödemesi gerekiyor. Nature’da yayınlanan bir çalışmaya göre 2000-2019 yılları arasında iklim değişikliğine atfedilen kayıp ve zararın maliyeti 2,8 trilyon dolar olarak hesaplanıyor. (Newman & Noy, 2023) Bu zararın çoğunluğuna iklim değişikliğine en az neden olan ülkeler ve topluluklar maruz kalıyor.

İşlerin daha da kötüleşmemesi için fosil yakıta bağımlı ekonomik modelin dönüşmesi gerekiyor. Bunun için ilk olarak adım atması gerekenler, bugüne kadar iklimi kirletenler ve bu sayede zenginleşenler olmalı. Örneğin Avrupa'nın net sıfır ekonomi haline gelmeyi hedeflediği yıl 2050. Avrupalı iklim aktivistlerine göre bu tarihin 2040'a çekilmesi gerekiyor çünkü Avrupa Birliği, ABD, Birleşik Krallık gibi ekonomiler, bugüne kadar yeterince karbon salıp iklimi bozdular artık daha fazlasına hakları yok. **(CAN Europe, 2025)**

Zararın faturasını ödemek tek başına ödemek yeterli değil, küresel çapta iklim dostu bir ekonomiye dönüşümün faturasını da birileri ödemeli. Sermayenin dönüşümü için yatırımcılar yeterince sermayeye sahipken, dönüşümü finanse eden yurttaşların vergileri olmamalı. Urgewald araştırmasına göre sadece 2024 yılında yeni fosil yakıt projesi geliştiren şirketler 4,7 trilyon dolar yatırım aldı. **(Urgewald, 2025)** Fosil yakıt sektöründeki kurumsal yatırımcılar ve varlık yöneticilerinin %90'ı 10 ülkeden (ABD, Suudi Arabistan, Kanada, Japonya, İngiltere, Hindistan, Çin, Norveç, İsviçre ve Almanya). Fosil yakıt şirketlerine yapılan toplam yatırımların %66'ını tek başına ABD yatırımları oluşturuyor. Sadece Küresel Kuzey olarak ifade edilen gelişmiş ülkeler değil Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler de fosil yakıt yatırımları yapıyor ve bunu "kalkınma hakkı" olarak savunuyor. Peki, iklim dostu "kalkınma hakkı" için ihtiyaç duyulan sermaye ve teknoloji transferini kim üstlenmeli? Yanıt: Gelişmiş ülkeler ve bugüne kadar kirletenler.

İklim için Fosil yakıta dayalı sektörleri ortadan kaldıran bu sektörlerde çalışanların durumu ne olacak? İşsizlik, düşük maaş gibi mağduriyetlerinin giderilmesini en baştan sağlayacak önlemlerin alınması şart. Diğer yandan içinde bulunduğumuz fosil yakıta dayalı ekonomik düzen zaten fırsat eşitsizliği, yoksulluk, güvensiz ve güvencesiz işler gibi sorunu barındırıyor. İklimi koruyacak bir ekonomik modelin inşası bu sorunları da çözecek bir fırsata dönüşme potansiyeli taşıyor. Hakkanietli yeni bir düzen ile yurttaşın yararına bir geçişi sağlayan, örgütlenme hakkının korunduğu, güvenli-güvenceli, insana yakışır işlerin yaratıldığı bir model ile hem iklimi koruyup hem de yaşam koşullarımızı iyileştirebiliriz.

Türkiye'de adil geçiş kavramının gündeme gelmesi, iklim ve enerji politikaları bağlamında kömüründen çıkışın (elektrik üretiminde kömürü sıfırlamak) talep edilmesiyle oldu. İklim alanında faaliyet gösteren sivil toplum ve düşünce kuruluşlarının çalışmalarına göre iklim değişikliği ile mücadele yani sera gazı emisyonlarının azaltılması için atılması gereken ilk ve en kolay adım kömürlü termik santralleri kapatmak ve kömürü güneş ve rüzgar kaynakları ile ikame etmek. 2021'de Cumhurbaşkanı'nın açıkladığı 2053 yılına kadar net sıfır emisyonu başarmak için başta kömür olmak üzere tüm fosil yakıtların terk edilmesi gerekiyor.

Elektrik üretiminde kömürü terk etmek teknik olarak mümkün ancak bu, yalnızca teknik bir mesele değil. Kömürlü termik santrallerin ve kömür madenlerinin belli bölgelerde yoğunlaşması nedeniyle kömür sektörünün toplumsal boyutu da göz ardı edilemeyecek kadar önemli.

Türkiye'de kömür madenciliğinde istihdam 45 bin civarında, kömürlü termik santrallerde çalışan sayısı 10 bin civarında. Ülkenin toplam istihdamdaki iş gücü ile karşılaştırıldığında binde 2'lik bir oran olarak dikkate değer gözükme de bulundukları ilçelerdeki ağırlıklarına baktığımızda resim farklı. **(SEFİA ve CAN Europe, 2023)** Örneğin, Soma'da istihdamın %45'ini kömür madenciliği oluşturuyor, Afşin'de istihdam %18'ini oluşturuyor. **(Shura, 2024)** Bu yörelerde termik santrali plansız şekilde, aniden kapatmak yöresel ekonominin ve toplum hayatının çöküşü demek olabilir. Nitekim Karaman Ermenek'te 2014 yılında gerçekleşen kaza ardından neredeyse ortadan kalan kömür madenciliği sektörü ardından geriye çöküşe geçen bir ilçe kaldı. **(MAD, 2025)** Yörenin ileri gelenlerinin bireysel çabalar ilçenin ayağa kalkmasını sağlayamadı. Eğer bu kalkınma girişimleri bütüncül bir yaklaşımla, hem sosyal hem de ekonomik politika önlemleri ile planlanıp zaman planı dahilinde uygulanırsa finansal kaynakların israfının önüne geçilirken Ermenekliler için gerçekçi fırsatların yaratılması da sağlanabilirdi.

Türkiye'de henüz bir kömürden çıkış kararı yok. Ancak kömür sektörü plansız şekilde küçülüyor ve bedelini çalışanlar ve yöre insanları ödüyor. Son bir yıldan birkaç örnek: Afşin'deki, Yatağan'daki işten çıkarmalar, Çayırhan'da özelleştirme nedeniyle işten çıkarma riski...

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı sektördeki çöküşü görmezden geldiği için sektör çalışanlarının mağduriyetinin artacağı bir dönem kömür bölgelerini bekliyor. Kömür sektörü çalışanlarının ve kömür bölgesindeki yerel ekonomilerin akıbeti piyasa mekanizmasının eline terk edilmiş halde.

Geldiğimiz nokta itibarıyla mücadeleleri birleştirmemiz gerekiyor. Akbelen'de zeytinini savunan köylülerle, Çayırhan'da, Yatağan'da işini savunan işçilerle, halk sağlığını savunan doktorlarla ve nesiller arası hakları savunan iklimcilerle, yaşam alanlarının azalmasından en çok etkilenen yoksullar, kadınlar, mülteciler, gençlerle mücadeleyi birleştirmeliyiz.

3.1. İklim Adaleti Koalisyonu

Son iki yüzyıldır, kapitalist üretim tarzının doğa üzerindeki tüm yıkıcı etkileriyle birlikte Avrupa ve Kuzey Amerika'da başlayan ve oradan dünyaya yayılmasına tanık oluyoruz. Eric Hobsbawm'ın deyişiyle, "Kısa Yirmi Birinci Yüzyıl", kapitalist yaşam biçiminin tekleştiriciliği ve mutlaklığıyla, insanla insan ve insanla doğa arasındaki ilişkiyi hiyerarşikleştirici biçimiyle belirledi.

Bu belirlenim, iki dünya savaşı ve gezegenin savaşı geçirdiği günlerin sayısının bir elin parmaklarını geçmeyecek ölçüde az olmasına yol açan bir vahşiliği içeriyordu. Kapitalizmi alt etmeye yönelik girişimler ise ne yazık ki eşitlik, kardeşlik ve demokrasi ile sonuçlanmadı. Rusya'nın mafya kapitalizmine, Çin'in ise devlet merkezli pazar ekonomisine geçişi, özel mülkiyete dayanmayan rejimlere inanmanın boş inançtan öteye gitmediği propagandasını güçlendirdi. Son yirmi yıla damgasını vuran bu sürecin sonunda, ekolojik hareket içinde doğanın sınırsız sömürsünün yarattığı felaketlerle kırdaki kentteki emek sömürsünün, doğanın temellüküyle doğrudan üreticilerin mülksüzleşmesinin içiçe geçmişliğini kavrayan yeni bir damarın doğuşuna şahit oluyoruz. Doğanın talanına karşı, nükleer karşıtı hareket, baraj ve siyanür karşıtı mücadele, bugün Türkiye'de ve dünyanın pek çok yerinde emek hareketinin bir bileşeni olarak ortaya çıkıyor ve doğa ve insan ilişkisini yeniden tanımlama mücadelesi veriyor. Kapitalizmin iki yüzyıllık serüveni, tam bir kaos ve yıkım süreci olarak ortaya çıktı. Toprağın aşırı sömürsü gıda krizini yarattı, okyanuslar nükleer atıklarla doldu, ormansızlaştırma genişledi, türler yok oldu. Bunların en sarsıcısı ise, uzun zamandır devam eden ama niteliksel bir dönüşüme uğradığı için insanlığın varoluş-yokoluş mücadelesi haline dönüşen iklim krizi oldu.

Bunun karşısında sermaye, aslında 1930'lardan beri bilimsel verilerle gösterilen iklim krizine karşı bir dizi göstermelik uluslararası zirve ve niyet beyanları niteliğinin ötesine geçmeyen Paris Anlaşması gibi anlaşmalarla karşılık verdi. Nitekim, NASA eski direktörü James Hansen, Paris Anlaşması'nı "saçmalık" olarak nitelerken, Ian Angus bunu küresel Güney'de yaşayanlar için bir "idam cezası" olarak değerlendirmişti. Şu anda içinde bulunduğumuz durum, daha önceki beş ekolojik krizin aksine, doğal dönüşümlerin bir sonucu değil, doğanın aşırı sömürsünün bir sonucu. Dolayısıyla bu yıkımın alternatif enerjilere yönelerek ortadan kalkması da mümkün değil. Bugün bize gerekli olan, tamamen farklı bir üretim, tüketim ve yaşam biçimi. Bu ise, basitçe meta üretimine dayalı kapitalist üretim tarzının ortadan kaldırılmasını gerektiriyor. Bu bağlamda ne uluslararası anlaşmalar, ne de Türkiye'nin eylem planları yeşil boyamadan başka bir işlev görmüyor.

İAK, Paris Anlaşması'nın ötesinde, COP26'nın COVID 19 pandemisi nedeniyle bir yıl ertelendiği süreçte oluşturulan Glasgow Halkların İklim Anlaşması'nın hayata geçirilmesini talep ediyor (İAK, 2022d). Bu anlaşma, fosil yakıtların derhal terk edilmesi, ekolojik yıkımın durdurulması ve iklim krizinden en çok etkilenen toplulukların haklarının korunması gibi daha radikal ve adil çözümler öneren, toplumsal hareketler ve sivil toplum örgütleri tarafından oluşturulmuş alternatif bir çerçevedir. Glasgow Anlaşmasının amacı, hükümetlerden ve uluslararası kurumlardan inisiyati-

fi geri almak ve iklim adaleti hareketi için alternatif bir eylem ve işbirliği aracı oluşturmaktır. Şimdiye kadar iklim adaleti hareketi, hükümetlere iklim konusunda harekete geçmeleri için baskı yapmaya ya da 1997 Kyoto Protokolü ve 2015 Paris Anlaşması gibi BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) çerçevesinde daha güçlü uluslararası anlaşmalar yapılması için zorlamaya oldukça fazla odaklandı. Bu arada emisyonlar ise artmaya devam etti. Dolayısıyla, Glasgow Anlaşması, sivil toplumun kendi eylem planını önermesini, artık hükümetlerin ve uluslararası kurumların bunu yapmasını beklememeyi önermektedir (İAK, 2022a).

Bizim Glasgow Halkların İklim Anlaşması ile de ortaya koyduğumuz bu küresel soruna küresel çözüm önerilerimizden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Ekonomiyi 2030'a kadar tamamen karbondan arındırın.
- Başlıca enerji sistemleri ve kaynakları üzerindeki kontrolü demokratikleştirin.
- Toplumsal ve ekolojik bakım ekonomisine adil bir geçiş hedefleyin ve işçi sınıfını merkeze alın.
- Herkes için geçim ücreti, sağlık bakımı, çocuk bakımı, barınma, yiyecek, su, enerji, toplu taşıma, sağlıklı bir çevre ve diğer gereksinimleri garanti ederek hayatta kalmaya dayalı yaşamı değiştirin.
- Topluluklarımızı kar değil, insanlara ve gezegene hizmet edecek şekilde yeniden kurun.
- Gezegeni askerden arındırın,
- Zenginlere, büyük şirketlere ve kirli sanayiye adil ve artan oranlı vergiler uygulayarak en çok ve kötü kirletenlerin kaynaklarını yeniden dağıtın.

Özetle, yeşil kapitalizm bir oksimorondur. İklim değişikliğinin etkilerinin ortadan kaldırılmasında bir iklim adaleti perspektifine ve radikal çözümlere ihtiyacımız var. İklim Adaleti Koalisyonu, HES'lere karşı mücadeleden, ormansızlaştırmaya, Marmara'da ve başka yerlerde yaşanan ekokırımdan, depremin çimentoyla sıvanmasına kadar her alanda, tüm canlıların ve gezegenin haklarını savunacak küresel bir gücün inşasına omuz vermektedir.

3.2. Yeşil Düşünce Derneği:

"21. yüzyılda tüm politikalar iklim politikasıdır ifadesi, 2019'da Amerikan Yeşil Yeni Düzen temsilcileri tarafından vurgulanmıştır." Ancak, birkaç yıl içinde bu anlayışın sonucu olarak iklim krizinin tüm politikaları etkileyen bir felaket boyutuna dönüştüğü açıkça görülmektedir. (Magowan, 2021) Bugün sadece yaşadığımız ülkede iklim krizine bağlı yaşanan aşırı hava olaylarını, sıcaklık rekorlarını not etmeye kalktığımızda uzayıp gidecek listenin farkındayız. Maalesef bunlara ek olarak Türkiye'de iklim kriziyle ilgili olarak yalnızca aşırı hava olayları ve sıcaklık rekorları değil,

doğa ihlalleri, ekokırım ve yaşam alanlarını savunmak için açılan ÇED davaları da gündemin merkezinde yer almaktadır.

Yeşil Düşünce Derneği'ne göre, tüm bu süreçlere dair acilen alınması gereken, radikal kararlar, hızlıca hem merkezi hükümetler hem yerel belediyelerce geliştirilmelidir ve atılacak adımların kararlılıkla küreseldeki iyi örnekleri takip edecek şekilde adil geçiş kriterleri dikkate alınarak bir sistem değişikliği yapılmalıdır. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kararlılık gerektiren bu süreçte, mevcut politikaların hem güçlü yanlarını hem de eksikliklerinin değerlendirilirken, bütünsel bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiğini savunur.

Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı onaylaması önemli bir adımdır, ancak Türkiye'nin kömürden çıkışla ilgili iddialı ve gerçekçi bir planı hala bulunmamaktadır. Türkiye'nin 2035'e kadar yenilenebilir enerjiye 59 milyar dolar, enerji depolamaya 2,5 milyar dolar ve enerji verimliliğine 20,2 milyar dolar yatırım yapması planlanmaktadır. Ancak, kömürden çıkış için hâlâ net bir tarih belirlenmemiştir. Avrupa'da 23 ülke kömürden çıkış kararı alırken, Türkiye'nin de bu adımı atması kritik önemdedir.

İklim Kanunu taslağı, sivil toplum kuruluşlarının lobi faaliyetleri ve katkılarına rağmen ticaret odaklı bir belge niteliğinden uzaklaşmamaktadır. "İklim Kanununun gerçek bir azaltım hedefinden uzak olduğu 2053'te net sifıra ulaşmanın hedeflendiği gibi noktaları maalesef kanunda bulamıyoruz, bu sebeple kanun teklifinin yalnızca ticareti koruma hedefi güden bir metin olduğunu söyleyebiliriz. Avrupa Birliği'nin, kendisiyle ticaret yapan tüm ülkeleri zorunlu tutacağı Yeşil Mutabakat sisteminin dışında kalmamak ve ticaretin aynen devam edebilmesi için öngörülmüş bir kanun taslağı." (Köybaşı, 2024) 2053 İklim Kanuna net sıfır hedefi, mutlak emisyon talebi ve iklim adaleti teriminin kapsayıcı olarak eklenmesi şarttır.

Kömürlü termik santrali tartışmalarında maalesef endişe verici başka bir tablo önümüze çıkmaktadır. Verilen hedeflerle birlikte nükleere olan eğilim, Mersin'de inşaatı devam eden Akkuyu Nükleer Santrali iklim taleplerinin tam karşısında yer almaktadır. Yeşil Avrupa Vakfı (GEF) eş direktörlerinden Tutschek şöyle diyor; "Nükleer enerjinin şu anda yeşil olarak gösterilmesi, asıl hedefle taban tabana zıttır. Nihai amaç, finans sektörü tarafından AB Taksonomisi kapsamında ekolojik açıdan sürdürülebilir finansal ürünler biçiminde pazarlanabilecek yatırım fonlarına yönelik potansiyel olarak kazançlı girişimlere odaklanmaktır. Bu eğilim bazı finans çevrelerinde de sorunlu olarak görülmektedir. Avrupa'daki savaş ve nükleer silah cephaneliğinin genişletilmesiyle yadsınamaz bağlantı, bu utanç verici madalyonun diğer yüzüdür." (2023, Tutschek) Tarihteki en yıkıcı kazaların kaynağı olan nükleer enerji santralleri, Türkiye'yi enerjide daha da

dışa bağımlı hale getirecektir. Nükleer yatırımlar yerine, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve demokrasi ile iklim değişikliğine uyum gibi alanlara yatırım yapılmalıdır.

Ulusal politikaların yanı sıra, yerel yönetimlerin iklim krizine uyum ve mücadelede kritik bir rolü bulunmaktadır. Yeşil Düşünce Derneği, özellikle belediyelerle iş birliği içinde çalışarak adil dönüşüm odaklı çalışmalar da geliştirmektedir. Yerel yönetimlere, enerji verimliliği ve dönüşüm süreçlerinde kritik roller düşmektedir. Özellikle kamu binalarının enerji ihtiyacının güneş panelleriyle karşılanmasına yönelik kampanyalar bu alandaki somut örneklerdendir.

İklim krizinin çok boyutlu etkileri, mücadele biçimlerinin de çeşitli ve kapsayıcı olmasını gerektiriyor. Yeşiller ve Yeşil Düşünce Derneği'nin bir parçası olarak, mücadelenin politik yönünün güçlü bir baskı unsuru olduğuna inanıyorum; taleplerin hem lobicilik faaliyetleri ile yöneticilere iletilmesi hem de tabandan gelişen, sokak hareketleriyle güçlenerek evrilmesi gerektiğini savunuyoruz. Mevcut koşullarda, insan onuruna yaraşır işlerin mümkün olduğu, adil ve tüm canlıların doğal alanlarına müdahalesiz bir yaşam sürdürebildiği bir dünyanın hayal olmadığını düşünüyorum. Bu imkanlar demokratik ve özgür bir toplum çerçevesinde, belirli ilkelerle şekillenerek gerçekleştirilebilir. Biz, çalışmalarımıza ve mücadelemize bu doğrultuda devam edeceğiz. Herkesi de bu mücadelenin bir parçası olmaya davet ediyoruz.

Sonuç

Yazılı forumda öne çıkan sonuçlar iklim kriziyle mücadeledeki mevcut çabaların yetersiz olduğu ve köklü dönüşümlere ihtiyaç duyulduğudur. İklim krizi, yalnızca teknik bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir dönüşüm süreci ve sosyal, ekonomik ve politik eşitsizliklerle yakından ilişkili bir adalet meselesi olarak ele alınmaktadır. İklim değişikliğinden en az sorumlu olanların, sonuçlarından en fazla etkilenenler olması temel bir adaletsizliği dile getirmektedir. Bu nedenle, ortaya çıkan faturayı öncelikle kirletenlerin ödemesi gerekmektedir. Fosil yakıta dayalı ekonomik modelin dönüşmesi gerektiği ve bu dönüşümün faturasını bugüne kadar iklimi kirletenlerin ve bu sayede zenginleşenlerin üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kömür bağımlılığının sona erdirilmesinde, işçilerin ve yerel toplulukların haklarını gözetilen adil geçiş mekanizmalarının oluşturulması savunulmaktadır. Kömür madenciliği yapılan bölgelerde plansız kapanmaların yöresel ekonomileri çökerttiği örneklerle gösterilmiştir. Mücadelelerin birleştirilmesi gerektiği, zeytinini savunan köylülerle, işini savunan işçilerle, halk sağlığını savunan doktorlarla ve yaşam alanlarının azalmasından en çok etkilenen yoksullar, kadınlar, mülteciler, gençlerle birlikte hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kaynakça

- Akyüz, A.** (2019). Çok Alametler Belirmişti! 1968'in Ürünü Olarak Çevreci, Ekolojist ve Yeşil Hareketler. Ö. Turan (Ed.), 1968: İsyen, Devrim, Özgürlük (ss. 135-148). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- CAN Europe** (2025) Enabling a 2040 climate-neutral EU <https://caneurope.org/2040-communication-anniversary/>
- Candar, İ.** (2023) Kimseyi Arkada Bırakmadan: Batı Karadeniz'de İklim Hareketinin Güçlendirilmesi. Yeşil Düşünce Derneği, <https://www.yesildusunce.org/wp-content/uploads/2023/09/Bati-Karadeniz-Rapor-Web.pdf>
- Carbon Brief** (2024) Analysis: China's emissions have now caused more global warming than EU <https://www.carbonbrief.org/analysis-chinas-emissions-have-now-caused-more-global-warming-than-eu/>
- Climate Council** (2019) Infografik: The Difference Between 1.5 and 2 Degrees of Warming. Erişim tarihi: 07.06.2025 Erişim linki: <https://www.climatecouncil.org.au/resources/infographic-the-difference-between-1-5-and-2-degrees-warming/>
- Doruk, Ö.** (2022) Bozkurt: İklim Adaleti Üzerine. Yeşil Düşünce Derneği, <https://www.yesildusunce.org/wp-content/uploads/2023/03/bozkurt-iklim-adaleti-uzerine-saha-notlari.pdf>
- Durban Declaration** January 2006. <https://www.fern.org/file-admin/uploads/fern/Documents/Durban%20Declaration%20on%20carbon%20trading.pdf>
- Dünya Meteoroloji Örgütü** (2025) WMO confirms 2024 as warmest year on record at about 1.55°C above pre-industrial level Erişim tarihi: 07.06.2025 Erişim linki: <https://wmo.int/news/media-centre/wmo-confirms-2024-warmest-year-record-about-155degc-above-pre-industrial-level#:~:text=An%20international%20team%20of%20experts,to%20the%201850%2D1900%20baseline.>
- Gökpmar, Ö.** (2021) LGBTİ+’lar Ve İklim Krizine Giriş Dönüşüme Kendimizden Başlamak İklim 101 Tavsiyeler Kılavuzu. 17 Mayıs Derneği, <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/iklim-101-tavsiyeler-kilavuzu-23-12-2021.pdf>
- <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/>
- <https://yesilgazete.org/iklim-orgutlerinden-turkiyenin-2024-karnesi-yetersiz-ve-celiskilerle-dolu/>
- IPCC.** (2023). AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/>
- IPCC.** (2023). Climate Change 2023: Synthesis Report. Summary for Policymakers. Intergovernmental Panel on Climate Change. Erişim tarihi: 07.06.2025 Erişim linki: <https://docs.google.com/document/d/1GJrHr5gYp6UzPotTqVt5JXKSai1UZGxaxObKBMtZM/edit?tab=t.0>, Erişim tarihi: 09.01.2025.
- İklim Adaleti Koalisyonu** (2021a), İAK Kuruluş Metni, <https://docs.google.com/document/d/1GJrHr5gYp6UzPotTqVt5JXKSai1UZGxaxObKBMtZM/edit?tab=t.0>, Erişim tarihi: 09.01.2025.
- İklim Adaleti Koalisyonu** (2021b) İAK Güvenli Alan Metni, https://docs.google.com/document/d/16QuB8EzS-lnC0YqU16Z-Y6Q2i6d8qglg_/edit, Erişim tarihi: 09.01.2025.
- İklim Adaleti Koalisyonu** (2023) Doğu Avrupa, Balkanlar Ve Akdeniz’de Madencilik Ve Savaş Karşı Mücadele Ediyoruz! Erişim tarihi: 12.01.2025.
- İklim Adaleti Koalisyonu** (2024c) İklim Adaleti Perspektifimiz, https://iklimadaletikoalisyonu.org/wp-content/uploads/2024/12/iklim_adaleti_perspektifimiz.pdf, Erişim tarihi: 30.12.2024.
- İklim Adaleti Koalisyonu.** (2022a). Kömürlü santrallerin kapatılması raporu. https://iklimadaletikoalisyonu.org/wp-content/uploads/2022/12/iklim-adaleti-koalisyonu_komurlu-sant-rallerin-kapatilmasi-raporu_nisan2022.pdf, Erişim tarihi: 12.01.2025.
- İklim Adaleti Koalisyonu.** (2022b). İklim Adaleti Kervanlarıyla Sınırları Aşıyoruz. <https://iklimadaletikoalisyonu.org/iklim-adaleti-kervanlariyla-sinirlari-asiyoruz>, Erişim tarihi: 15.01.2025.
- İklim Adaleti Koalisyonu.** (2022c). 1. Uluslararası Ekokırım Konferansı Sonuç Bildirgesi. <https://iklimadaletikoalisyonu.org/birinci-uluslararasi-ekokirim-konferansi-sonuc-bildirgesi/>, Erişim tarihi: 15.01.2025.

İklim Adaleti Koalisyonu. (2022d). Glasgow Halkların İklim Anlaşması. https://iklimadaletikoalisyonu.org/wp-content/uploads/2024/12/iklim_adaleti_perspektifimiz.pdf, Erişim tarihi: 09.01.2025.

İklim Adaleti Koalisyonu. (2024a). Ekoloji örgütleri 1. Yıl Deprem Raporu. <https://iklimadaletikoalisyonu.org/wp-content/uploads/2024/02/EKOLOJI-ORGUTLERI-1.-YIL-DEPREM-RAPORU.pdf>, Erişim tarihi: 15.01.2025.

İklim Adaleti Koalisyonu. (2024b). Madencilik Çalıştay Sonuç Bildirgesi. <https://iklimadaletikoalisyonu.org/iklim-adaleti-perspektifinden-madencilik-calistayi-sonuc-bildirgesi/>, Erişim tarihi: 30.12.2024.

İklim Adaleti Koalisyonu. (2024d). Ayın sonu, dünyanın sonu: Aynı sorumlular, aynı mücadele. <https://iklimadaletikoalisyonu.org/ayin-sonu-dunyanin-sonu-ayni-sorumlular-ayni-mucadele/>, Erişim tarihi: 13.01.2025.

Köybaşı, S. (2024) İklim Kanunu Taslağı: Ne Biliyoruz?. İklim Masası, Erişim Tarihi 20 Mayıs 2024 <https://www.iklimmasasi.com/iklim-kanunu-taslagi-ne-biliyoruz/>

Magowan, R. (2022) A Climate of Disruption, Green European Journal, Erişim Tarihi 30 Kasım 2022 <https://www.greeneuropeanjournal.eu/a-climate-of-disruption/>

Mekanda Adalet Derneği (MAD) (2025) Adil Geçiş için Ermenekten Dersler https://mekandaadalet.org/wp-content/uploads/2025/01/Adil_gecis_icin_Ermenekten_dersler_web.pdf

Newman, R., Noy, I. (2023) The global costs of extreme weather that are attributable to climate change. Nat Commun 14, 6103 (2023). <https://doi.org/10.1038/s41467-023-41888-1>

Reuters (2021) Explainer: What's the difference between 1.5°C and 2°C of global warming? Erişim tarihi: 07.06.2025 Erişim linki: <https://www.reuters.com/business/cop/whats-difference-between-15c-2c-global-warming-2021-11-07/>

SEFİA ve CAN Europe (2023) Kömüre Dayalı İstihdamdan Çıkış: Sorun Alanları ve Çözüm Önerileri <https://sefia.org/arastirmalar/komure-dayali-istihdamdan-cikis-sorun-alanlari-ve-cozum-onerileri/>

Shura (2024) Adil Dönüşüm ve Bölgesel İstihdam: Türkiye İçin Politika Seçenekleri <https://shura.org.tr/wp-content/uploads/2024/07/SHURA-EDM-Adil-Donusum-ve-Bolgesel-Istihdam-Turkiye-Icin-Politika-Secenekleri-27.06.2024.pdf>

Stockholm Resilience Centre. (2025). Planetary Boundaries. <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>, Erişim tarihi: 10.01.2025.

Şahin, Ü. (2012). Yeşil Düşünce. O. İmga, H. Olgun (Ed.), Yeşil ve Siyaset: Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar. Ankara: Liberta Yayınları.

TEMA (2024) Türkiye Maden Ruhsatlarının Tehdidi Altında, <https://www.tema.org.tr/basin-odasi/basin-bultenleri/turkiye-maden-ruhsatlarinin-tehdidi-altinda>, Erişim tarihi: 15.01.2025.

Tutschek, D. (2023). Nuclear Power Dead End For Climate Change Mitigation. Green European Foundation.

Uncu, B.A. (2020) Sivil Toplum ile Şehri Yeşil Yapmak: Yeşil Şehir Yönetim Çerçevesinde İBB-Sivil Toplum İlişkilerinin Değerlendirme Raporu. Yeşil Düşünce Derneği https://www.yesildusunce.org/wp-content/uploads/2021/06/Sivil_Toplum_ile_Sehri_Yesil_Yapmak_17Nisan.pdf

UNEP (2024) Emissions Gap Report Erişim tarihi: 07.06.2025 Erişim linki: <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2024>

Urgewald (2024) The Trillions in Fossil Fuel Developers <https://investinginclimatechaos.org/>

World Weather Attribution (WWA) (2024) 10 years of rapidly disentangling drivers of extreme weather disasters Erişim tarihi: 07.06.2025 Erişim linki: <https://www.worldweatherattribution.org/10-years-of-rapidly-disentangling-drivers-of-extreme-weather-disasters/>

Yeşil Gazete web sayfası <https://yesilgazete.org/cop29-turkiye-iklim-yol-haritasini-paylasti-komurden-cikis-yine-yok/>